

ЖЕНСКИ БАСКЕТБОЛ В „СЛАВИЯ“ (СОФИЯ) – ПОЯВА И УТВЪРЖДАВАНЕ

Камен Бинбелов

Национална спортна академия „Васил Левски“,
катедра „Психология, педагогика и социология“

ORCID

Kamen Binbelov – <https://orcid.org/0000-0002-0101-7635>

РЕЗЮМЕ

Публикацията разглежда един слабоизследван проблем, засягащ периода на въвеждането на баскетбола в СК „Славия“ (София) и създаването на първия женски отбор към клуба. Целта на настоящото проучване е да се проследят появата и утвърждаването на женския баскетбол в дружеството. Предмет на изследване е най-ранната история на баскетболното направление при дамите в СК „Славия“ (1922–1944 година), а обект на анализ е неговото развитие в посочения период. Методологията включва проучване на литературни и архивни източници и сравнителен анализ. В разработката са документирани най-значимите събития в този етап на клубната история. Посочени са първият състав, дебютният официален мач в столичното първенство, първата междуградска среща, както и най-ранните успехи. Проследена е и ролята на практикуване на баскетбол от дамите в началото на разглеждания период като средство за преодоляване на някои патриархални схващания в българското общество. Чрез поведението на терена, по време на тренировки и игра и изявиите на славистките в шествията на спортните клубове се стига и до промяна в стереотипа за ролята на жената в тогавашния бит.

Ключови думи: баскетбол, жени, „Славия“, история

WOMEN'S BASKETBALL IN SLAVIA SOFIA – FORMATION AND CONFIRMATION

Kamen Binbelov

National Sports Academy „Vassil Levski“,
Department of Psychology, Pedagogy and Sociology

ABSTRACT

The publication reviews a poorly studied problem concerning the introduction period of basketball at SC Slavia (Sofia) and the formation of the first women's team of the club. The purpose of the study is to trace the appearance and the establishment of the women's basketball at the club. The subject of the study is the earliest history of women's basketball at SC Slavia. The object of the analysis is its development in the specified period. The methodology includes research of literary and archive resources, and comparative analysis, too. In the report, the most

important events in this stage of the club's history are documented. The first team, the debut official match in the championship, the first intercity match, as well as the first best results are pointed out. The role of the ladies' basketball practice is traced at the beginning of the studied period, as a means of overcoming some patriarchal conceptions in the Bulgarian society. Through the behavior on the field, during training and matches, and the participation in the manifestations of the sports clubs, a change is achieved in the stereotype of the woman's part in the lifestyle of that time.

Keywords: *basketball, women, Slavia, history*

ВЪВЕДЕНИЕ

Спортен клуб „Славия“ (София) е основан в българската столица на 10 април 1913 година. Застъпените дисциплини при учредяването са футбол и гимнастика. Но още в зората на своето съществуване този софийски клуб започва да се превръща в универсално спортно дружество с разширяване на упражняването на различни спортове. Един от тях е крикетът. Това е следващият спорт, който се практикува в клуба. Въвежда се от Жак Фардел през 1915 година. Той е швейцарец, един от учителите по телесно възпитание, дошли в Княжество България на 17 май 1894 година, и останал до края на живота си в новата си родина. Мотивът му да предложи това занимание е то да бъде помощна дисциплина при подготовката на футболистите. През следващата 1916 година един от основателите на СК „Славия“ – Владимир Йерусалимов, запознава колегите си с нова игра – баскетбол. Надпреварата с оранжевата топка в бъдеще ще се утвърди като най-успешния колективен спорт в клубната история. Но в началото нейната поява е посрещната скептично от ръководството: „След дълги перипетии, разпавии и най-сетне напускане на двама от най-видните членове на клуба, негови основатели и играчи в първия тим, първоначално Владимир Йерусалимов, а след това и Павел Грозданов, новата игра баскетбол се въведе и утвърди, правилата бяха преведени от съмахленеца ни Гаврил Стайков – Гилето“ (Григоров, 1958).

Споменатите учредители са изтъкнати фигури в ранната история на родния спорт. Павел Грозданов е председател на СК „Славия“ (София) в периода 6 ноември 1917 – 19 май 1918 година. На 16 декември 1923 година при формирането на Българската национална спортна федерация е избран за завеждащ футбола, а на 30 март същата година е сред основоположниците и на Българския олимпийски комитет (Милчев, 2005). Селекционер е на националния отбор по футбол в 28 срещи (1915–1933). Владимир Митров Йерусалимов, известен с прозвището си „Влагера“, също е председател на дружество „Славия“ (София). Той заема този пост в периода 11 юни 1916 – 18 март 1917 година (Протокол № 20). С право се смята за основоположник на баскетбола в клуба. Като командващ взвод загива на Южния фронт в Първата световна война с чин офицерски кандидат.

След прекратяване на военните действия започва и активизирането на спортния живот в България. Преодолени са окончателно и негативните нагласи на част от клубните членове на СК „Славия“, които се опасяват, че новата игра ще се наложи вместо футбола. За това помага и споменатият Гаврил Стайков, завършил прочутия Робърт колеж в Истанбул, който превежда от английски език правилата на баскетбола. В сформирания първи отбор на „Славия“ влизат: Александър Филипович, Константин Петков, Константин Крапчански, Григор Стоянов и Радивой Дичев, в този момент футболисти на клуба (Стойчев, 1983).

Уважение към делото на Владимир Йерусалимов указват и редовите клубни членове. Чрез специално учредена лотария през 1922 година те събират средства и изграждат покрита централна трибуна на своето игрище, носеща името му, както и това на друг съосновател и бивш председател на „Славия“ (10 април 1913 – 21 август 1914) – Димитър Благоев – Палъо, също загинал във войната.

МЕТОДИКА

Целта на настоящата разработка е да се проследят появата и утвърждаването на женския баскетбол в спортен клуб „Славия“ (София). Периодът на проучването е фокусиран върху времето между официалното включване на женското направление в клуба на 8 октомври 1922 година и политическата промяна в страната, осъществена на 9 септември 1944 година.

Предмет на изследване е най-ранната история на дамското баскетболно направление в клуба. Обект на изследване е утвърждаването на практикуването на женски баскетбол в анализираното столично дружество. Проучени и анализирани са специализирана литература, документални източници и архивни извори. Сред тях са Първа протоколна книга на СК „Слави“ (1913–1922), както и Летописната книга на едноименния клуб, обхващаща времето от 1913 до 1932 година. За постигане на поставената цел са използвани следните методи: контент анализ на литературни източници, сравнителен анализ и метод на вторични изследвания.

РЕЗУЛТАТИ

При направените проучвания се констатира, че баскетболът влиза сред практикуваните спортове в „Славия“ само няколко месеца след предложението на Владимир Йерусалимов: „1 май 1917 година. За първи път у нас „Славия“ въведе нова дисциплина – атлетика за мъже и баскетбол за мъже“ (Летописна книга, 1917). След изиграните няколко демонстративни вътрешноклубни игри и появата на този нов спорт в други софийски дружества, започват и първите приятелски срещи между софийски отбори (1920–

1922). Впоследствие официално се организира и столично първенство за мъже. Славистите печелят титлата в неговите първи четири издания (1923–1926).

Когато се проучва въпросът с навлизането на баскетбола при дамите в „Славия“, се констатира връзката с вече осезаемото практикуване на спорта от мъжете в дружеството. За това отбелязва в своите мемоари друг от съоснователите на клуба – Георги Григоров. Освен кръстник на „Славия“, той е дългогодишен член на Управителния съвет на дружеството, завеждащ футболния отдел и първи български международен рефер. „Оживление настъпи и на баскетболната площадка, където от сутрин до вечер тренираха играчите. Много девойки, особено тези, които живеяха наблизо до игрището, прекарваха часове, за да гледат играта на момчетата. Постепенно някои от тях се пресрамираха и се опитаха да играят – отначало плахо, свенливо и несръчно... Така се дойде до историческото решение от 12 април 1921 г., в което „Славия“ въведе като отделна дисциплина баскетбола за жени“ (Григоров, 1958).

Освен фиксирането на точната дата на появата на този спорт в женското направление в „Славия“, на база на това документално свидетелство е видно, че за разлика от мъжете, на които спортът им е предложен, то дамите сами проявяват желание да го практикуват. Един век по-късно подобно проявление би се приело за напълно естествено, но когато се анализират процеси с историческа хронология, е редно да се отнесе явлението към съответната епоха. В тогавашното българско общество с патриархална битност се възприема като аморално проявление девойки и млади жени да спортуват. „Трябваше и съгласието на родителите им. Стана нужда членовете на Управителния съвет да посетят семействата, за да ги убедят в ползата от спортуването и да ги склонят да разрешат на дъщерите си да играят баскетбол. Стигна се до компромис. Родителите дадоха съгласието си, но при условие, че дъщерите им ще играят баскетбол с рокли и че моралът на девойките ще бъде запазен“ (Григоров, 1958). Според други изследвания дори е подписан формален договор между ръководството на „Славия“ и родителите на момичетата, че ще спазват нормите на приличие в облеклото по време на тренировка и игра (Стойчев, 1983).

При направен паралел с абсолютно същия казус се сблъскват и първооснователите на женския баскетбол в САЩ през 1892 година. „В САЩ тази епоха се отличава със строги норми и изисквания към жените. Те нямали право да гласуват, а да практикуват спорт в спортно облекло се смятало за неприлично... Единствените части на тялото, които излагат на показ, са пръстите, шиите и главите. Така наречените „правилни жени“ носят рокли до земята навсякъде, включително и на баскетболното игрище“ (Борукова, 2023).

Аналогично, по същия начин изглеждат и славистките на най-ранно запазената фотография на отборите към клуба (Снимка 1). Вижда се, че състезателките имат, освен дълги до земята рокли и ръкави до края на дланта, дори и шапки.

Снимка 1. 1922 година, трите отбора на баскетболистките на „Славия“

При вглеждане в изображението (Снимка 1) правят впечатление и още два аспекта. На първо място това е солидният брой момичета, играещи баскетбол, което налага сформиранието на три отбора на база игровото им ниво. Според тогавашното разбиране смени не се позволяват, освен при контузия в хода на срещата, а един тим се формира от петима титуляри и една резерва. Другото видно нещо е заложената вече традиция в „Славия“ да се играе с бяла риза, или фланелка на по-късен етап, и наличието на утвърдената клубна емблема.

Както при зараждането на мъжкия баскетбол в клуба и реалното формиране на тим изминава известен период, така е и при женското направление. В дружеството то възниква официално на 8 октомври 1922 година. Първият състав е: Цонка Стоянова, Жана Кокалова, Елена Въжарова, Вера Григорова и Александра Кирязова (Огнянов, 2014). Примерът със създаването на женски състав по баскетбол в „Славия“ и започването на жени да практикуват колективна игра с топка се разпространява бързо в София. Създават се отбори и в други дружества. Това води и до провеждането на първия официален приятелски мач. Той е срещу столичния „Атлетик“ и се състои на 25 октомври същата година. Оспорваният двубой завършва при резултат 28:26 за славистките.

Развитието на дамския баскетбол сред софийските дружества довежда и до следващия етап – създаване на столичен шампионат с шест отбора. Преди неговия старт за първи път жени спортистки, и то облечени с екип, се включват в тържествения марш на столичните спортни дружества по някои от основните булеварди. Славистката група е най-внушителна като състав, като освен жени и момичета има и малки деца, облечени в клубните фланелки с емблемата на дружеството. Дебютния си двубой в първенството на Софийската спортна федерация славистките играят на 3 септември 1923 г. „На игрище „Славия“ в 3,45 ч. след пладне се състоя федеративен мач за първенство между първите дамски баскетболни тимове на „Славия“ и „Бенковски“. При резултат 50:5 в полза на „Славия“ играта свърши в 4,25 ч., съвсем безинтересно. Правеше впечатление умелостта, с която форвайтите на „Славия“ вкарваха голове от фаул“ (Огнянов, 2014). И в следващите срещи славистките записват само победи и напълно заслужено стават първенци за 1923/24 (Снимка 2). Съставът е: Жана Кокалова, Александра Кирязова, Елена Въжарова, Славка Цветкова, Екатерина Касапска, Зорка Петкова и Росица Ангелова.

Шампионският трофей е запазен и в последвалия сезон – 1924/25 г. Тогава вече за участие са допуснати 14 състава, разделени на две дивизии, като елитната отново е с шест участници. А успехът и в първенството на София през 1925/26 г. утвърждава баскетболистките на „Славия“ като столичен хегемон в зората на този спорт. В споменатия сезон за първи път славистките губят мач, но със седем успеха от осем срещи отново са недостижими. След известно отстъпление в следващите сезони състезателките на „Славия“ отново стигат до софийската титла през 1932 година (Снимка 3). На това изображение, както и на предходното (Снимка 2) личи и настъпилата постепенно промяна в екипировката.

Снимка 2. Славистките са първите шампионки на столицата – 1923/24 г.

Снимка 3. През 1930-те години са спечелени нови две титли на София

Златните медали са спечелени и в следващия шампионат – 1932/33 г., като славистките печелят десет срещи от толкова възможни и също стават убедително първенци на столицата. Сред състезателките в този период се открояват имената на Надя Досева, Евдокия Петкова, Стефанка Зографова и др. В следващото десетилетие до политическата промяна, осъществена на 9 септември 1944 година, баскетболистките на „Славия“, с известни прекъсвания, отново са сред челниците в софийското първенство.

Снимка 4. 30 август 1925 г., „Славия“ и „Тича“ (Варна) преди приятелски мач

В изследвания период освен в столицата баскетболът при жените си пробива път и в някои градове в останалите части на България. Заслужава да се отбележи примерът във Варна. Там три клуба почти едновременно (1923–1924) започват да практикуват играта и за мъже, и за жени: „Владислав“, „Диана“ и „Тича“. А в други две дружества – „Бенковски“ и „Шипченски сокол“ – има само дамско направление, което категорично показва, че баскетболът се утвърждава като най-предпочитания сред жените спорт в този исторически период (Свраков, 2010). Именно с представител на морската ни столица „Славия“ изиграва и своя първи междуградски мач (Снимка 4). На 30 август 1925 г. на игрище „Юнак“ гостуваният състав на „Тича“ – първенец на Северобългарската спортна федерация, е победен от славистките с 16:11 (В. Спорт, 1 септември 1925).

ДИСКУСИЯ

Появата на женски баскетбол в „Славия“ оказва влияние и върху българската културна нагласа по отношение на възприемането на жените като цяло. Последвалите спортни мачове постепенно започват да преобръщат представата за жената основно като член на семейството или домакиня. Наблюдаващата се сериозна промяна в екипировката, имаща вече спортен вид, също спомага за това. Присъствието на славистки, облечени в екип с клубна емблема, в манифестации, организирани преди започването на всеки сезон в София, показва и на обществото тази нагледна трансформация. Аналогични шествия се провеждат и в по-големите български градове. Тези изяви също са форма на еманципиране и дават отражение и върху възприемането на жените в обществото като цяло. Важен факт, който трябва да се отбележи, е, че в разглеждания исторически период българките дори нямат право да гласуват.

Бързото навлизане на баскетболната игра сред жените води и до възприемането на този спорт като „дамски“. Не е случаен фактът, че най-много активно практикуващи спорт жени в разглеждания период са тези, които се занимават именно с тази игра. Освен в столицата има сформирани отбори в редица градове като Русе, Варна, Пловдив и др. Провеждат се и регулярни първенства, организирани от съответните окръжни спортни организации. Но тук дискуссионен остава въпросът: защо въпреки тази масовост и регионален спортен календар не се е провело нито едно държавно първенство? Основният отговор е свързан както с финансирането, така и организационно. В периода до политическата промяна от 9 септември 1944 година, довела от своя страна и до реорганизация на спортното движение у нас, българският спорт е на аматьорска основа. Състезателите учат или работят, а спортът за тях не е основно занимание. Дружествата се самофинансират, а спортистите трябва да получат специално разрешение да отсъстват от работа или училище при двубои в страната и в чужбина. Всички тези аспекти не позволяват да се организира национално първенство при дамите в колективните спортове. С изключение на футбола, поради неговата популярност, подобна е ситуацията и при мъжете. Едва през 1942 година е проведен държавен шампионат по волейбол и баскетбол, където за първи път има отбори както от столицата, така и от провинцията.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

От направените проучвания може да се констатира, че СК „Славия“ е един от родоначалниците на баскетбола в България. Създаването на женско направление в клуба (1921–1922) е изпреварило времето си решение. Даването на възможност на девойки и

жени да практикуват спортни игри позволява да се преодолеят и патриархалните схващания в българското общество. По своему това е и проява на еманципация. От друга страна, баскетболната игра спомага за физическото и телесното развитие на жените. От спортносъстезателна гледна точка сформираният отбор на „Славия“ бързо се налага като лидер. В проведените в първото десетилетие на своето съществуване столични първенства славистките печелят 5 пъти трофея за първенец и се утвърждават като водещ клуб. Успяват в приятелски срещи да спечелят и срещу провинциални състави, лидери в своите регионални турнири, и само липсата на държавно първенство лишава „Славия“ от успехи и на национално равнище. Нещо, което техните наследници в дружеството ще направят в следващите десетилетия. Първоначалният порив е доразвит и превръща „Славия“ в категоричния хегемон на България в женския баскетбол. Спечелените титли на страната са 15, което е национален рекорд и до днес. 10 са завоюваните купи на България, но най-голямо значение имат двете шампионски титли на Европа (1959 и 1963).

ЛИТЕРАТУРА

Борукова, М. (2023). Женски баскетбол – поява и развитие. *Годишник на Национална спортна академия „Васил Левски“*. Том 1, НСА ПРЕС, София, 137–148, ISSN 2682-9908.
// Borukova, M. (2023). Jensi basketball – poyava I razvitie. *Godishnik na Natsionalna Sportna Akademiya „Vasil Levski“*. Tom 1, NSA PRES, Sofiya, pp. 137-148, ISSN 2682-9908.

Въвеждане на баскетбола (1917). *Летописна книга на Славия*, с. 26. // Vuvejdane na basketballa (1917). *Letopisna kniga na Slavia*, p. 26.

Григоров, Г. (1958). Въвеждане на баскетбола. *Бележки за историята на Славия*, Спомени. Неиздадени, с. 16. // Grigorov, G. (1958). Vuvejdane na basketballa. *Belejki za istoriata na Slavia*, Spomeni, Neizdadeni, p. 16.

Милчев, Сил. (2005). *Български футболни корени*, Тип-топ прес, София, с. 47, IBSN 954-8964-71-6. // Milchev, Sil. (2005). *Bulgarski footbalni koreni*, Tip-top press, Sofiya, p. 47, IBSN 954-8964-71-6.

Огнянов, К. (2014). Поява на още спортове в бяло. Баскетбол жени. *100 години Славия*, Тип-топ прес, София, ISBN 978-954-723-113-9, с. 16, 119–120. // Ognyanov, K. (2014). Poyava na oshte sportove v bialo. Basketball jeni. *100 godini Slavia*, Tip-tip press, Sofiya, ISBN 978-954-723-113-9, pp. 16, 119-120.

Протокол № 20 от 20 април 1917. *Първа протоколна книга на Славия (1913–1922)*, 26–27. // Protokol № 20 ot 20 april 1917. *Purva Protokolna kniga na Slavia (1913-1922)*, pp. 26-27.

Първи баскетболен мач (1922). *Летописна книга на Славия*, с. 102. // Purvi basketbolen match (1922). *Letopisna kniga na Slavia*, p. 102.

Свраков, Вал. (2010). *История на спортен клуб Тича*. Зограф, Варна, 181–183. // Svrakov, Val. (2010). *Istoria na sporten klub Ticha*. Zograf, Varna, pp 181-183.

Стойчев, Ил. (1983). Славия 1913–1944. *70 години в служба на народа*. Офсетграфик, София, с. 25, 28–29. // Stoychev, Il. (1983). Slavia 1913-1944. *70 godini v slujba na Naroda*. Offsetgrafic, Sofiya, pp. 25, 28-29.

Тичанки в София. *В. Спорт*, III, бр. 77, 1 септември 1925, с. 1. // Tichanki c Sofiya. *V. Sport*, III, br. 77, 1 September 1925, p. 1.

Автор за кореспонденция:

Камен Бинбелов

Национална спортна академия „Васил Левски“,
катедра „Психология, педагогика и социология“

E-mail: binbeloff@abv.bg